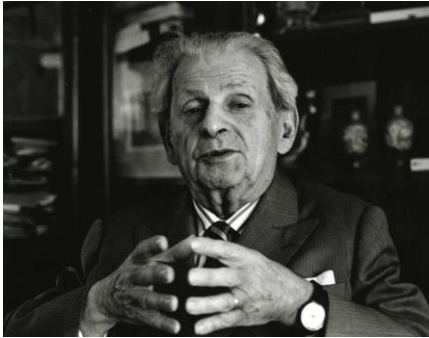

HET WARE ZELF

Over verantwoordelijkheid en de zin van het leven (PP1)

Het kernthema van Levinas' filosofie is de relatie tussen mensen, preciezer gezegd: **de relatie van verantw.h.** Die **relatie** begint volgens L. met HET APPÈL → een ander roept mij op **tot ZORG, tot verantw.h.** voor hem.

Wat dat GEBEUREN VAN HET APPÈL voor mijn verantw.h. betekent en hoe dat zicht geeft op mijn WARE ZELF wil ik aan de hand van een paar voorbeelden uitleggen. Nogmaals: leg alles wat ik zeg op uw **eigen ervaring**... omdat het **vanmiddag over u gaat!!**

Het eerste vb. komt uit **De Val (PP3)** van Camus. De romanheld van dat boek, J.B. (Johannes de Doper), ontmoet in A'DAM een zakenman aan wie hij zijn levensverhaal vertelt. Kern daarvan is een **aangrijpende ervaring** uit zijn verleden die hem blijft achtervolgen. Dat wordt al in het eerste gesprek in verdeckte termen verteld:

“Ik loop 's avonds nooit over een brug, dat heb ik mijzelf eens bezworen. Stelt u zich eens voor, dat iemand in het water valt. Dan kunt u twee dingen doen – of u springt hem achterna om hem eruit te halen en dat is in de kou geen ongevaarlijke grap, of u doet helemaal niets – maar daar houdt je soms gevaarlijke kronkels aan over.”

J.B. is dit zelf overkomen. Jarenlang leeft hij als advocaat, als het ware “boven oordeel en straf verheven, als een vogel in een paradijsachtige atmosfeer”, en gericht op zichzelf:

“Mijn leven draaide dus iedere dag om hetzelfde middelpunt en dat middelpunt was ik, ik, ik [...] een tijd waarin ik tallozen om mij heen verzamelde, alleen voor mijn eigen genoegen, waarin ik de mensen bij wijze van spreken, in diepvries bewaarde, om ze bij de hand te kunnen hebben, wanneer ik er zin in had [...]. Per slot van rekening had ik meer dan dertig jaar uitsluitend en alleen mijzelf lief gehad.”

Totdat J.B. op een dag (ik citeer) “**zijn ware zelf ontdekt**”. (herhalen?).

's Avonds, op weg naar huis, loopt hij op een brug over de Seine. Hij passeert daar een jonge vrouw die over de leuning gebogen staat. Hij schenkt haar geen aandacht en loopt door. Maar dan, als hij de brug af is en langs de Seine verder loopt, gebeurt er het volgende:

“Ik had misschien een meter of vijftig gelopen, toen ik een geluid hoorde, dat ondanks de afstand vreemd luid klonk in de stilte van de nacht, het geluid van een lichaam dat in het water valt. Ik bleef doodstil staan, maar ik keerde mij niet om. Bijna

tegelijkertijd hoorde ik een kreet, die een paar maal weerklonk, een geroep, dat uit de rivier kwam en dat plotseling ophield[...] Ik wilde erheen hollen, maar ik bewoog mij niet (PP4). **Van het moment af dat ik geroepen werd op die avond – want zo was het, ik werd werkelijk geroepen – moest ik een antwoord geven[...].**”

In dit laatste stukje **stelt J.B.** precies wat L. onder het **appèl** verstaat – ga na of wat ik ga zeggen in uw eigen leven herkenbaar is...:

Kenmerken Appèl:

1. Geroepen worden
2. Een antwoord moeten geven
3. Gericht worden op de ander
4. Buiten mijn keus/ overkomt mij
5. Absolute verplichting tot zorg/verantwoordelijkheid

1.Een **appèl** betekent **geroepen worden (PP5)** - geroepen worden... door ander die als **spelbreker** optreedt... op een wijze dus die mij **verontrust**, die mijn rust **verstoort** (J.B. wil gaan slapen).

2.Een **appèl** betekent een **antwoord moeten geven**. J.B.: “**ik werd werkelijk geroepen**”. D.w.z.: het **appèl** maakt precies **mij ver-ANTWOORD-elijk**. Het is ervaren

dat IK **VERPLICHT** word tot zorg – dat die ander MIJ aangaat (il me regarde...)

3.Een appèl betekent gericht worden op de ander (**ik bleef doodstil staan**) – J.B. is even **gevangen, bezet**→ fixatie op ander.

4.Dit gericht worden op de ander **overkomt, overvalt** mij: ik **kies er namelijk niet voor**. En op het moment dat ik het besef IS HET AL GEBEURD!→de ander maakt contact **nog voordat ik er weet van heb**: hij dringt clandestien bij mij binnen. J.B. staat eerst doodstil, en vervolgens wordt hij zich bewust van het gebeurde (hij wordt tot stilstand gebracht).

5.J.B. maakt ook duidelijk dat de verplichting tot zorg door het appèl absoluut is.

Absoluut in **ETHISCHE zin**. Niet in feitelijke zin, want J.B. liep door. Maar hij verzaakte daarmee een plicht die hij ethisch gezien absoluut niet had mogen verzaken. Dat **blijkt** uit zijn **verlies aan zelfrespect**, en aan de **levenslange achtervolging** door de schreeuw:

“De schreeuw die jaren geleden over de Seine had weerklonken was niet verstomd. Ik moest hem opnieuw tegenkomen, overal waar maar water zou zijn, het bittere water waarmee ik eens was gedoopt.”

Wat feitelijk heel gemakkelijk is, mensen in hun lijden laten, is ETHISCH ABS. ONTOELAATBAAR. Vandaar: de onverschilligheid voor de val van de vrouw bracht J.B. **zelf als mens ten val** (titel veelzeggend!). Aan het eind van het boek verzucht hij daarom

“Lieve kind, gooi je toch alsjeblieft nog eens in het water, geef me nog één keer de kans je te redden (PP6)...en mijzelf erbij.”

Tot zover mijn literaire vb. als een **indringende illustratie** van mijn **verantw.h.** voor de medemens. Ik geef nu een paar **alledaagse voorbeelden** → vergelijk wat ik zeg opnieuw **MET uw EIGEN ERVARING.**

Als er een ander mens in mijn buurt komt, **gebeurt er soms iets heel eigenaardigs...**
OF het gebeurt hangt van **omstandigheden** af, van waar ik ben, van mijn opmerkzaamheid (ik moet die ander wel zien, wel horen), maar toch: het eigenaardige **KAN** altijd en overal gebeuren.

Stel bijvoorbeeld: ik sta alleen in een **lift**, of zit alleen in een kamer... er komt een onbekende binnen... iemand met wie ik niets heb. Dan kan het zijn dat ik bijvoorbeeld een **drang tot spreken ervaar** → dat ik voel iets te **moeten** zeggen – alsof ik iets **BEHOOR** te zeggen. Die drang kan zo sterk zijn dat als ik niets weet te zeggen **ik** misschien **koortsachtig** naar woorden **ZOEK** (gelukkig gangmakers: het weer).

Wat is dat voor **VREEMD VERSCHIJNSEL, die drang**, tegenover **mensen**?

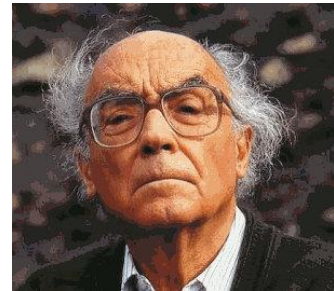
Die mogelijke onmiddellijke gerichtheid op de ander die zich al uit in het niet kunnen laten vallen van een stilte... Minstens zeg ik toch goedendag:

Een goede dag, geen lege formule, die wens ik je toe → **IK**

WENS dat **HET GOED** met je gaat → dat druk ik al uit in mijn

DRANG iets te zeggen!! De romanschrijver en

Nobelprijswinnaar literatuur **Saramago (PP7)** in **Het evangelie volgens J.C.:**

“Als we haar genoeg tijd geven heeft de stilte een goede eigenschap die haar ogenschijnlijk ontkent, namelijk dat ze dwingt te praten.”

Maar pas op: het is niet de stilte die dwingt tot spreken, **maar de ander!**

GOEDE eigenschap, dat zeker: gelukkig is het moeilijk een ander te negeren.

Ik moet iets zeggen, **BEHOOR** iets te zeggen → alsof ik verantwoordelijk ben voor zijn welzijn, voor **ZIJN** goede dag.

Dat lijkt zo. Mijn ervaring wijst op een grote **gevoeligheid voor anderen** – gevoeligheid **in de zin van BETROKKENHEID**. Deze **betrokkenheid** is geen kwestie van **WILLEN**. Ze gaat **BUITEN MIJN WIL** om. Ik laat mij **a.h.w. meteen en spontaan in beslag nemen**.

J.B. koos niet. En ik kies niet. **Ik word voor het blok gezet**, in beslag genomen. De uitdrukking ‘**in beslag genomen**’ geeft fraai zowel het **passieve** als het **dwingende** aan van mijn oriëntatie op die ander. Ik word als een kompasnaald op hem gericht. Ik richt niet, ik word gericht. Ik ga niet de relatie aan... ik word **IN RELATIE GESTELD (PP8)**.

In mijn onschuldige voorbeeld is die **inbeslagname** geen groot probleem, maar er zijn veel situaties waarin ik die ander daardoor als een **ongewenste STA-IN-DE-WEG** ervaar. Mijn gevoeligheid voor het appèl is dus **NIET HET LIEFLIJKE MEDEDOGEN**, maar een gevoeligheid die heel **irritant** kan zijn. **Ik ervaar niet een welwillend medelijden** maar een **VERPLICHTING** die soms ook **mijn**

ergernis kan opwekken. Zie bv. het appèl dat **Huub Oosterhuis** ervoer→zie boekje **Jij die mij ik maakt (PP9)**:

“Lastige meneer die 2 jaar geleden op een avond plotseling bij mij aanbelde, doorgestuurd door iemand die wel eens een liedje van me gezongen had – daar sta je dan op de drempel, voor mijn neus, je kijkt me aan... wat moet ik met je? **Ik moest iets met je.** Je was onontkoombaar. Maar **ik hoopte dat je snel weer weg zou gaan.**”

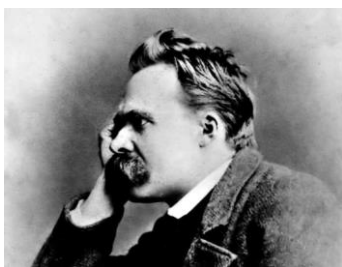
Een indringende verplichting: “ik moest iets met je” – het ABSOLUTE.

En tegelijk een vervelende aandoening: “ik hoopte dat je snel weer weg zou gaan”.

L. zegt ergens: de ander is de **ongewenste bij uitstek**→ met een **beetje geluk** was ik misschien juist aan wat zorg voor ander toe - dat is dan mooi meegenomen. Maar een appèl SLAAT OVERAL TOE en wacht niet totdat ik er voor in de stemming ben→ **ander komt ongevraagd binnen...** en **speelt onmiddellijk de baas**: hij breekt niet alleen in, HIJ LEGT BESLAG op mij. Hij kan mij dus heel SLECHT UITKOMEN→ en wellicht is mijn reactie dat ik hem ‘ERUIT WIL SCHOPPEN’.

Mijn rust wordt mogelijk verstoord! Huub O. zat net aan de wijn, benen op tafel, leuk programma op tv... en dan **slaait ander toe**. Bezocht worden door een ander kan daarom een **ware bezoeking** zijn. Juist omdat ik als mens ook **van mijzelf hou**. Ik kan een **strijd** voelen tussen wat ik voor mijzelf wil en mijn verantw.h. voor anderen:

1. Neem die **daklozenkrantenverkoper** bij de AH (PP10)→ maakt fijntjes gebruik of misbruik van mijn gevoeligheid. ik loop er eerst aan voorbij met een lege boodschappenkar – een half uur later loop ik er nog een keer langs met een VOLLE kar (gaat goed met mij)... ik geef wel/niet, in beide gevallen mogelijk mijn ergernis (auto –vrouw). Wekelijks smet op...

Nietzsche (PP11): “Men moet de bedelaars afschaffen: want men ergert zich, hun iets te geven, en men ergert zich, hun niets te geven.”

Deze voorbeelden duiden behalve op mijn hoge **GEVOELIGHEID** voor anderen tegelijk ook weer op de ander als een **lastpak**→ juist omdat hij **meer zeggenschap over mij kan hebben dan mij lief is...** juist vanwege mijn **gevoeligheid** ben ik voortdurend ‘ONDER INVLOED’. **Probeer het maar uit komende week – in de praktijk.** Zelfs Nietzsche (**afbreker van moraal**) erkent de ethische gevoeligheid in de nabijheid van anderen (PP 12):

“Oog in oog met iedere enkeling houden we met honderd dingen rekening.” (Peertje)

Grote gevoeligheid, VANDAAR: niets kan mij zo **van mijn à propos brengen** als een ander mens – met als gevolg **slapeloze nachten**, willen **vermijden van anderen**→ of met als gevolg VREES, HAAT... tot aan de uitspraak van S (PP13): **de hel, dat is de ander.** *J.P. Sattre*

Grote gevoeligheid. Ja, zegt L., omdat verantw.h. mijn WEZEN als mens is. Vandaar dat L. en J.B. stellen dat het appèl mij raakt in mijn WARE ZELF (PP14).

Het ware zelf – zoek niet verder – hier gaat het om in het leven – dit is de **ZIN van het leven**. We weten het allemaal: nodig zijn voor anderen is een zegen.

Daarom kan ik een appèl niet alleen ervaren als verplichtend, bevelend. Tegelijk kan ik het ervaren als mijn **wijding (PP15)**.

Het Franse ‘ordonner’ laat die **dubbele betekenis** van **bevelen en wijden** horen. Wijding: de oproep bevestigt mij in mijn menselijke waardigheid die daarin bestaat **DAT IK VERANTWOORDELIJK KAN ZIJN!** Geweldig toch!

Geroepen worden door een appèl is mijn ROEPING leren→ alsof het appèl een **RELIGIEUZE ERVARING IS – L. beaamt dat**. Prachtig, want **de kern van deze religie**, de oproep tot het goede, beoogt niets anders dan een **BETERE WERELD VOOR MENSEN**.

Ordonner

Bevelen Wijden

Inwijding in mijn waardigheid
als mens:
verantwoordelijkheid

MIJN ROEPING LEREN

Kortom...als je je afvraagt waarom je je toch zo gemakkelijk van je à propos laat brengen door een ander, dan is het antwoord van L: dat komt omdat een mens ten diepste, d.w.z. als **LEVEN**, die uiterste **ethische gevoeligheid**, een **OVERGEVOELIGHEID** voor anderen is.

Niets om je ongerust over te maken: want die **allergie is** geen ziekte maar een **GAVE**. Onze tijd probeert je misschien wat anders wijs te maken, maar trap daar niet in. Want **Marlène Dietrich** heeft gelijk (PP16): “**ich bin von Kopf bis Fuss auf Liebe eingestellt**”...

Aangenomen dat met het **dubbelzinnige en enigszins versleten** begrip ‘**liefde**’ **VERANTW.H.** bedoeld wordt.

Nogmaals: **DE ZIN VAN HET LEVEN**.
Antjie Krog in haar dichtbundel **waar ik jou word (PP17)**:

“Daar waar ik jou ben, jou geworden ben,
ZING ik buiten mijzelf.” (uitleg).

Ik weet dat ik langzaam maar zeker **ga klinken als een dominee**, maar pas op, L.’s filosofie is “door A. heengegaan” (uitleg), en is daarom allesbehalve wereldvreemd: L. schetst met **dat ware zelf geen rooskleurige werkelijkheid**.

M.a.w.: wat L. stelt is dat de mens allereerst **GENEIGD IS TOT HET GOEDE** – dat is **het goede nieuws** van vanmiddag. Het **slechte nieuws** volgt nu: want realisatie van verantw.h. in de praktijk is een **onzekere, hachelijke en problematische zaak**.

Hier komt het, **puntsgewijs**, en leg wat ik vertel opnieuw op uw eigen ervaring:

1. Ik zei al: een ander komt met zijn appèl ongevraagd binnen → daarom kan hij irritatie en zelfs **agressie** opwekken (**PP18**): wat moet je! Respect man! Alleen al door iemand aan te kijken kun je een klap krijgen - het gevolg van een appèl kan dus **geweld** zijn.

2. Het indringende effect op mij van het appèl zal ook tot gevolg hebben dat ik **tactieken van afweer en zelfbescherming** ontwikkel (**PP19**) → dat kan leiden tot afstomping, verharding, tot kille, formele 'relaties', waardoor de mens als mens **uit het zicht verdwijnt om als nummer terug te komen**. Ik kan dus "het kunstje leren geen mens te zien waar die wel degelijk staat". Een onschuldig voorbeeld is de paarse krokodil (**PP20**). **Banaliteit van het kwaad...** zit in het alledaagse elkaar niet zien...

"Paarse krokodil vergeten?"

Formulier in blokletters invullen
svp."

"Maar... hij staat daar...!"

"Ja ja, daar staat hij..."

3. Ik moet bij mijn hulp aan één mens rekening houden met anderen (**PP21**). Want wat ik voor de een doe kan ik niet tegelijk voor de ander doen. En wat ik voor de een doe heeft **gevolgen, misschien schadelijke**, voor anderen. Deze complicatie kan helpen **hopeloos ingewikkeld** maken → uiteindelijk blijkt dat **rechtvaardigheid onmogelijk** is, mede ook door de vaak **tegengestelde belangen van mensen**. In de roman **Nalatenschap** van **Konrad** (*Gyorgy Konrad – Nalatenschap* "wat goed is voor de een, is slecht voor de ander.") zegt een burgemeester (**PP22**):

"Ik denk bij alle beslissen goed na. En ik houd met bijna iedereen rekening, maar ik weet dat er geen werkelijk goede beslissing is; wat goed is voor de een, is slecht voor de ander."

Ik maak dus bij mijn helpen altijd min of meer **vuile handen**.

4. Bij alle beslissingen over hoe ik zal helpen loop ik risico's: wat vandaag een geweldige beslissing lijkt, kan morgen of overmorgen uitpakken als een ramp. Er bestaat dus een voortdurende onzekerheid over de juistheid van de beslissing (**PP23**). Die onzekerheid brengt aan het **twijfelen**, en dat is maar goed ook, want dan wordt er **beter nagedacht – dat is het voordeel van de twijfel**. Pas dus op voor mensen die nooit twijfelen - je wil ze niet eens als buurman. Maar... aan twijfelen zit een risico, want twijfel kan ook verlammen. Een advies van de Israëlische romanschrijver **Amos Oz** in zijn roman **Mijn Michael** kan hier een houvast bieden (**PP24**):

Amos Oz – Mijn Michael
"Hoewel het noodzakelijk is twijfel te koesteren bij iedere daad die we stellen, is het even noodzakelijk daden te stellen alsof er in de wereld geen twijfel bestond."

“Hoewel het noodzakelijk is twijfel te koesteren bij iedere daad die we stellen, is het even noodzakelijk daden te stellen alsof er in de wereld geen twijfel bestond.”

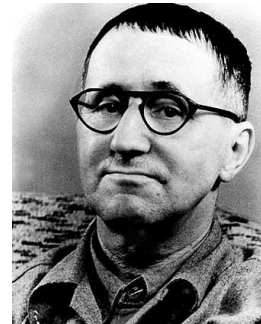
5. L. stelt dat een mens naast zijn gevoeligheid voor anderen, ook een egoïsme is. In eerste instantie is dat goed, want zegt hij: **het egoïsme, genieten, is een voorwaarde voor verantw.h. (PP25)**. Komt kort gezegd hier op neer: ik kan het best helpen vanuit een **sterk, gelukkig ik**, dat zijn eigen zaakjes goed op orde heeft.

M.a.w.: ik moet goed voor mijzelf zorgen. Wie in de knoop zit met zichzelf heeft minder ruimte voor een ander. Bertold Brecht, **Dreigroschenoper (PP26)**:

“Erst kommt das Fressen, dann kommt die Moral“.

Het is ethisch van groot belang op tijd mijn ‘egoïsme’ te voeden: ik moet steeds **accu opladen**, om **burn-out** of **doordraaien** te voorkomen → (gereformeerde kringen) u mag niet alleen genieten, u **MOET** het. Zorg voor de ander is bij L. geen zelfopoffering.

Maar, er is een maar: dat mooie egoïsme kan **perverteren** – ontaarden tot een narcistisch egoïsme, tot **het dikke ik (Kunneman)(PP27)**, tot de mens die vooral met zichzelf bezig is. **Verantw.h. moet dus concurreren met het egoïsme.**

Iris Murdoch (**PP28**) waarschuwt in haar roman **Het boek en de broederschap** dat ik “in de illusies van het egoïsme kan wegzakken als in een grote, kleverige slagroomtaart”. Slagroom is lekker, maar je kunt er ook in stikken. M.a.w.: het ontaarde egoïsme voert tot een **ongelukkig bewustzijn: de bevrediging bevredigt** tenslotte niet. Daarom spreekt Murdoch over de **ILLUSIES** van het egoïsme.

Onze tijd, juist onze tijd, is een **GROTE VERLEIDING tot dat ontaarde egoïsme**: de hele vermaaksindustrie probeert mij wijs te maken dat ik pas gelukkig en **uniek** word door allerlei **prullaria en hebbedingetjes** aan te schaffen – men maakt volop **misbruik** van mijn egoïstische neiging door mij te verlokken tot het **platte materialisme** – een hebzucht die **versterkt wordt door nabootsing**: ik wil hebben wat de buurman heeft – een hebzucht ook die vaak wordt aangewakkerd **zonder dat ik het in de smiezen heb** → de verborgen verleidingen zijn de gevaarlijkste.

De tijdgeest, **uitgedragen in schreeuwerige reclames**, suggereert een **bekrompen idee** van mens zijn: de op zichzelf gerichte, **solitaire** mens – de mens van het **egotijdperk** (een koopkrachtplaatje, een kijkcijfer). En voordat ik het besef dreig ik mijzelf volgens dit vernauwde, dit **ENGE ego** te gaan opvatten. Temeer ook omdat **solidariteit overbodig** lijkt te zijn geworden - vanwege een van staatswege opgezet **sociaal vangnet**.

De filosofe **Susan Neiman** schrijft over deze **ONTWAARDING van de mens** in haar boek **Morele helderheid (PP29)**:

“De prijs voor deze wereld is de afwezigheid van de ziel.”

“Terwijl de vrijheid om mobiele telefoons of gym schoenen te kopen zich uitstrekt van Boston tot Beijing, krimpt in ons binnenste iets samen: de prijs voor deze wereld is de afwezigheid van de ziel. Je hoeft geen politieke beweging aan te hangen om dit proces met walging – en met heimwee – aan te zien.”

De prijs is de **afwezigheid van de ziel**. De ziel – dat is het **ware zelf** – dat is voor Levinas de mens die SOLIDAIR wil zijn. Ik zou zeggen: die ziel **is vaak afwezig, weggedrukt door een mateloos egoïsme**. M.a.w.: we vergeten in onze welvarende wereld gemakkelijk **waar het in het leven echt om gaat**: dat is dat **een mens GEROEPEN is tot verantw.h., tot medemenselijkheid**.

GEEN ROOSKLEURIGE WERKELIJKHEID

1. Appèl kan agressie opwekken
2. Tactieken van afweer en zelfbescherming
3. Rekening houden met anderen: rechtvaardigheid is onhaalbaar
4. Onzekerheid over de juistheid van de beslissing
5. Egoïsme is voorwaarde, en: risico van egoïsme is het dikke ik

De broederschap van de Odd Fellows is **opgericht vanuit die roeping**. U zult dus gemakkelijk mijn betoog begrijpen als **een oproep, een appèl** aan u allemaal om tegen de stroom van de tijdgeest in te roeien – als een oproep aan u om **de ONEIGENTIJDSE BOODSCHAP van de Odd Fellows met overtuiging uit te dragen** - in de hoop dat die boodschap wordt opgepakt en verder verspreid – in de hoop op een BETERE WERELD.

De boodschap: leven vanuit de idee van BROEDERSCHAP – vanuit het besef dat ik **mijn broeders hoeder** ben - een besef dat LICHT GEEFT aan het menselijke bestaan. LICHT, zoals ook de rabbi stelde, die zijn leerlingen de volgende vraag voorlegde:

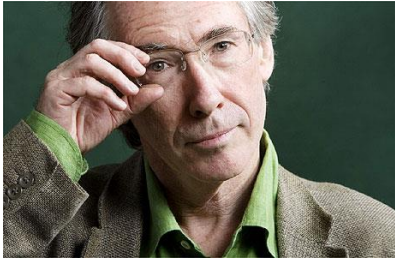
"Wanneer is de nacht voorbij en begint de dag?" Wanneer wordt het licht?

Één leerling antwoordde: als ik een paardenhaar in het licht kan onderscheiden." "Dat is niet voldoende", zei de rabbi. "Misschien begint het dag te worden als ik een herdershond van een zwart schaap kan onderscheiden", zei een andere leerling. "Ook dat is niet voldoende", zei de rabbi (**PP30**): "de nieuwe dag breekt pas écht aan wanneer je in het gezicht van een mens het gelaat van je broeder of zuster kunt zien".

Het is goed om de boodschap van de Odd Fellows uit te dragen, temeer omdat die **een blijde boodschap** is Want verantw.h. maakt gelukkig, zoals ook een Chinese uitspraak stelt:

"Als je gelukkig wilt zijn voor een uur, doe dan een dutje; voor een dag, ga dan vissen; voor een maand, ga dan trouwen; voor een jaar, erf dan een fortuin; en voor een heel leven (PP31), help dan een ander."

Een ander helpen maakt gelukkig **OMDAT verantw.h. het ware zelf in de praktijk brengt**. Vandaar ook dat in de prachtige en spannende roman **Zaterdag (PP32)** van **McEwan** gezegd kan worden dat leven volgens dat ware zelf inhoudt dat je:

“Alles wat je hebt aan anderen geeft, maar niets van jezelf verliest.”

IAN MCEWAN –
Zaterdag

Leven volgens dat ware zelf houdt in “dat je alles wat je hebt aan anderen geeft, maar niets van jezelf verliest.”

